

ავთანდილ ნიკოლეიშვილი

ქართველ ებრაელთა ქრნალისტურ-პუბლიცისტური
მოღვაწეობის საწყისი ქრონოლოგიური მიჯნა

მიუხედავად იმისა, რომ ამ ბოლო დროს ქართველ ებრაელთა ისტორიასთან დაკავშირებული საკითხების შესწავლა საქართველოსა და ისრაელში მეცნიერული კვლევის ერთ-ერთ მნიშვნელოვან მიმართულებად არის დამკვიდრებული, ამ კუთხით ბევრი რამ ჯერ კიდევ არაა სასურველ დონეზე გამოკვლეული. გარდა წმინდა მეცნიერული ინტერესებისა, ამ თვალსაზრისით არსებული ხარვეზის დასაძლევად მუშაობის გააქტიურებას, მეტ აქტუალობას გამორჩეულად კეთილმეზობლური ის ურთიერთობაც სძენს, რომელიც ქართველ და ებრაელ ხალხებს შორის დამკვიდრდა საქართველოში მათი ოცდაექვსსაუკუნოვანი თანაცხოვრების შედეგად.

მრავლისმთქმელია ის ფაქტი, რომ ეს ურთიერთობა ისტორიულ სამშობლოში ქართველ ებრაელთა უდიდესი ნაწილის დამკვიდრების შემდეგაც ისეთი დიდი წარმატებით გრძელდება, რომ ორი ქვეყნის — საქართველოსა და ისრაელის — სახელმწიფოებრივ თანამშრომლობაზეც ახდენს უაღრესად კეთილისმყოფელ ზეგავლენას. ყოველივე ზემოთქმულიდან გამომდინარე, ჯერ კიდევ სათანადო მეცნიერული სიღრმით გამოუკვლევველ იმ საკითხთა შესწავლა, რაც უფრო ღრმად და საფუძვლიანად წარმოაჩენს ქართველთა და ებრაელთა მეგობრული თანაცხოვრების ისტორიას, არსებითად განსაზღვრავს ამ მიმართულებით ჩასატარებელი კვლევა-ძიების აქტუალობას.

წინამდებარე ნაშრომის მიზანია, ქართულ პრესაში გამოქვეყნებული მასალების შესწავლის საფუძველზე კონკრეტულად იქნეს გარკვეული, ქართველი ებრაელი ავტორები პირველად როდის ჩნდებიან ჩვენი ბეჭდური მედიის ასპარეზზე და თავიანთ პუბლიკაციებში რა უმთავრეს საკითხებზე გამოთქვამდნენ მოსაზრებებს. როგორც ქართველ ებრაელთა ისტორიის ცნობილი მკვლევრის — დანიელ ხანანაშვილის მიერ ქართულ პრესაში ებრაელებთან დაკავშირებით გამოქვეყნებული მასალების მოძიების შედეგად შედგენილი ბიბლიოგრაფიით ირკვევა, ქართველ ებრაელთა ავტორობით გამოქვეყნებულ პირველ პუბლიკაციას წარმოადგენდა გაზეთ “ივერიის” 1887 წლის მე-100 ნომერში ქუთაისელი ებრაელის — შაფათა რიჟინაშვილის ხელმოწერით დაბეჭდილი წერილი “ქუთაისში ახალი სინაგოგის კურთხევაზე.” სამწუხაროდ, ამ პუბლიკაციამდე ქართველ ებრაელთა ავტორობით არათუ ბეჭდური, არამედ წერილობითი სახით შექმნილი არც ერთი ტექსტი ჯერჯერობით მიკვლეული არ არის.

თუმცა ყოველივე ზემოთქმული ისე არამც და არამც არ უნდა გავიგოთ, თითქოს ქართველ ებრაელებს ინტელექტუალური ცხოვრების სფეროში მანამდე არაფერი გაუკეთებიათ საგულისხმო და მნიშვნელოვანი. ეს რომ ასე არ არის, ამის დასტურად აქ სამეცნიერო წრეებში ამ ბოლო დროს ფართოდ განხილული ერთი მეცნიერული მიკვლევის გახსენებაც იქნება საკმარისი —

ცნობილი ებრაისტიკისა და ქართველოლოგის, პროფესორ რეუვენ ენოხის (რუბენ ენუქაშვილის) მიერ ჩაწერილი და მეცნიერულად გამოკვლეული ის ზეპირი ტექსტები, რომლებიც ქართველ ებრაელ რაბინებს ჯამათისთვის თორის კომენტარების მიზნით შეუქმნიათ ჯერ კიდევ XI-XII საუკუნეებში და ამ დროიდან მოყოლებული ზეპირი ფორმით გადაეცემოდა თაობიდან თაობას (ამასთან დაკავშირებით დაწვრილებით იხ: რ. ენოხი, 2013).

რაც შეეხება ქართველ ინტელექტუალებს, როგორც საყოველთაოდაა ცნობილი, ჩვენი საზოგადოების ცნობილი წარმომადგენლები (მწერლები, ისტორიკოსები, საზოგადო მოღვაწეები და ა. შ.) ებრაელთა ყოფასა და საჭირბოროტო საკითხებს ყოველთვის განსაკუთრებულ ყურადღებას უთმობდნენ ხოლმე, რაც სათანადოდ აისახა კიდევ ქართულ მწერლობასა და პუბლიცისტიკაში. XIX საუკუნის მეორე ნახევრიდან ამ მიმართულებით გამოვლენილმა ინტერესმა იმდენად დიდი მასშტაბებიც კი შეიძინა, რომ იმ პერიოდის ქართული ლიტერატურის ცნობილ წარმომადგენელთა შემოქმედების ერთ-ერთ მნიშვნელოვან თემადაც იქცა. მათ ნაწერებში მწვავედ და აშკარად გამოხატული მხარდამჭერი პოზიციებიდან დაისვა როგორც ქართველ ებრაელთა, ისე, საზოგადოდ, მთელი ებრაელობის ისტორიული თუ იმდროინდელი ყოფის საჭირბოროტო პრობლემები. ეს ინტერესი კიდევ უფრო მეტად გაიზარდა მეოცე საუკუნეში. XIX საუკუნის მეორე ნახევრიდან მოყოლებული, ებრაულმა თემამ ასევე მნიშვნელოვანი ადგილი დაიმკვიდრა იმხანად გამომავალი ქართული პრესის ფურცლებზეც.

ყოველივე ზემოთქმულიდან გამომდინარე, შეიძლება ითქვას, რომ ქართველ ებრაელთა პუბლიცისტურ—ჟურნალისტური მოღვაწეობის საწყის ქრონოლოგიურ მიჯნად სწორედ ზემოთ ხსენებული წერილის გამოქვეყნების თარიღი — 1887 წელი უნდა მივიჩნიოთ.

იმისათვის რომ მკითხველს უფრო ნათელი წარმოდგენა შეექმნეს ხსენებულ პუბლიკაციაზე, მოვახდენ მის სრულ ციტირებას:

“ქუთაისი, 20 მაისს. თოთხმეტს ამ თვეს ქუთაისის ებრაელებმა დიდის ამაბითა და დღესასწაულით აკურთხეს ახალი ჩინებულად ქვით ნაგები თორა (სინაგოგა), რომელიც დაუჭდა ორმოც ათასს მანეთამდე აქაურ ებრაელ საზოგადოებას და რომელსაც აშენებდნენ თითქმის ათის წლის განმავლობაში. ამ იშვიათის დღესასწაულის გამო, რომელსაც დაესწრო ბ-ნი ვიცე-გუბერნატორი, ქალაქის თავი და სხვა მრავალი წარჩინებული კაცი, სინაგოგას ეზოში გამართული იყო საგრილობელი ფარდული, ყვავილებით მშვენივრად მორთული. ამ ფარდულში მოწვეულ იქმნენ ცერემონიის შემდეგ პატივცემულნი სტუმარნი სასაუზმოდ. ცერემონია გაგრძელდა დილის რვა საათიდან პირველ საათამდე. როცა გაათავეს კურთხევა, ბატონმა რაბინმა ჩინებული სიტყვა წარმოთქვა ქართულად. რაბინმა სთქვა, რომ ყველანი სიკვდილის შვილნი ვართ, გვმართებს ერთობა, ძმური სიყვარული და ერთმანეთის პატივისცემაო. ამ სიტყვამ სასიამოვნოდ იმოქმედა საზოგადოებაზე. საუზმის დროს პირველად ვიცე-გუბერნატორმა, — გუბერნატორი არ დაესწრო, რადგანაც ამ დროს არ იყო სამსახურის გამო ქუთაისს, — მისი უდიდებულესობის ხელმწიფე იმპერატორის სადღეგრძელო მიირთვა და შემდეგ ბ-ნ ქალაქის თავმა რაბინის სადღეგრძელო დალია. მუსიკა უკრავდა საღამომდე და როცა წაბრძანდნენ მოწვეულნი სტუმარნი,

ყველას შეეძლო მისულიყო სუფრასთან და ესაუბმა. ვისურვებთ, რომ ჩვენებურმა ქართველმა ებრაელობამ არ დაივიწყოს თავისი რაბინის სიტყვა და ერთობითა და სიყვარულით ეწეოდეს ცხოვრების მძიმე უღელს”.

მიუხედავად დამოწმებული პუბლიკაციის მოცულობითი სიმცირისა, ავტორის მიერ მოწოდებული ინფორმაცია მაინც გვიქმნის ნათელ წარმოდგენას როგორც ქუთაისში მცხოვრებ ებრაელთა სრულიად თავისუფალ და შეუზღუდველ ეროვნულ-სარწმუნოებრივ მდგომარეობაზე, ისე იმ კეთილგანწყობით დამოკიდებულებაზეც, რომელიც ქუთაისელ ებრაელებსა და ადგილობრივ ხელისუფლებას შორის არსებობდა. სწორედ ამ მოვლენათა დადასტურებას წარმოადგენს, ერთის მხრივ, ქართველ ებრაელთა უდიდეს დიასპორად ქცეულ ქუთაისში მთელი საქართველოს მასშტაბით ყველაზე გრანდიოზული და დღესაც არქიტექტურული ხელოვნების გამორჩეულ ნიმუშად აღიარებული სინაგოგის აგება, მეორეს მხრივ კი ამ სინაგოგის კურთხევასთან დაკავშირებით გამართულ დიდ რელიგიურ დღესასწაულში ხელისუფლების მესვეურთა და ქართველი საზოგადოების სხვა წარმომადგენელთა აქტიური მონაწილეობა. როგორც პუბლიკაციის ავტორის მიერ მოწოდებული ინფორმაციიდან ჩანს, ხსნებული საზეიმო ცერემონიალი ქართველი და ებრაელი ხალხების მეგობრული თანაცხოვრების საუკუთესოდ წარმომჩენ კიდევ ერთ ღისსახსოვარ და მეტად მნიშვნელოვან მოვლენად ქცეულა.

ამ ინფორმაციის მნიშვნელობას კიდევ უფრო მეტ მასშტაბებს სძენს გაზეთ “ივერიის” 1905 წლის 13 ნოემბრის ნომერში კ. ბ.—შვილის ხელმოწერით გამოქვეყნებული “წერილი ოდესიდან,” რომელშიც ამ ქალაქში ებრაელთა დარბევის შემზარავი ამბავია მოთხრობილი. ნათქვამის დასტურად დავიმოწმებ ფრაგმენტს ხსენებული პუბლიკაციიდან: “საზიზღარი ეპიზოდი ვნახე ოდესაში. მე მოვედი ოდესაში სწორედ იმ დროს, როდესაც კაცთა საშინელი ჟღეცა იყო. ოხ, მხეცი, საშინელი მხეციც კი შედრკებოდა და ცხარე ცრემლებით ატირდებოდა ამ სურათების დანახვით! მკვლელობა და ასეთი?! ბავშვებს შუაზე ზღეჩდნენ, მოხუცებულებს ყელებს სჭრიდნენ!

აგერ სამი ქალიშვილით ერთი დედაბერი!.. ეს დედაბერი ფეხებით დაჰკიდეს, ქალიშვილებს ნაშუსი აჰხადეს და მერე ყელეები დასჭრეს.

ყოვლად წაბილწული პოლიცია! მაგრამ სად ვეძიოთ ის სიტყვა, რომელი ენის მცოდნე მომცემს მე იმ ტერმინს, რომლითაც შეიძლებოდა დახასიათება ამ პირუტყვი ხალხისა? ქალაქის ერთმა წევრმა მითხრა: სამმა ქართველმა ოცდახუთ ხულიგანს სარდაფში ყელეები დასჭრესო. ახალგაზრდობა ყრილობდა ხულიგნების ჯავრს.

საცოდავი კლდიაშვილი! ჩვენი სტუდენტობა ამ კაცის გაბედული მოქმედებით გაოცებული იყო. ჩემს თვალწინ უმიზეზოდ მოჰკლეს ერთი სტუდენტი.

სულიან-ხორციანად მოშხამული ვეგდე ერთის პროფესორის სახლში. სწორედ ჯოჯოხეთი იყო იქ ყოფნა. ჩვენ არ ვიცოდით, რა საათში დაუშენდნენ ჩვენს სახლს ტყვისმტყორცნელით ტყვიებს და ზარბაზნებს. ჩვენ ვიდექით ერთ ურიის სახლში. შემდეგ პროფესორი თავის ბავშვებით აქედან სხვაგან გაიხიზნა. დავრჩი მარტო. ორი საათის შემდეგ შეიქმნა ფანჯრებზე ტყვის სხაპა-სხუპი. მე მივიმალე ბავშვების ოთახში...

21-ს ელოდნენ უფრო საშინელებას. უქადოდენ დანგრევას ყველა ებრაელების სახლებს. ათ საათზე გავბედე სადგურისკენ წასვლა. გზაზე ოპრიჩნიკმა სალდათებმა გამძარცვეს. წამართვეს ჩემი მშვენიერი საათი და 35 მანათი ფული, მხეცურად, დაურიდებლად.

შემდეგ კონსულებმა თავი მოიყარეს და მოახსენეს ნეიდგარდს, თუ არ შეგიწყვეტიათ ეს საშინელება, დეპეშით გამოვიწვევთ ევროპიის ესკადრონებსო. ნეიდგარდმა უპასუხა: “ზვალ ყველაფერი დამშვიდდებაო.”

და მართლაც ასე მოხდა!..”

სამწუხაროდ, წერილის ავტორის ინიციალების გაუშიფრაობის გამო, იმის დაზუსტებით თქმა, იგი ქართველია თუ ებრაელი, ვერ ხერხდება. სავარაუდოდ, ავტორი ქართველი უნდა იყოს. ამისდა მიუხედავად, დამოწმებული პუბლიკაციისთვის ყურადღების მიქცევა თუნდაც იმიტომაც ჩავთვალე მიზანშეწონილად, რომ იგი კიდევ უფრო ნათელ წარმოდგენას გვიქმნის არსებითად განსხვავებულ იმ მდგომარეობაზე, რომელშიც საქართველოსა და რუსეთის იმპერიის სხვა რეგიონებში მცხოვრები ებრაელები იმყოფებოდნენ იმხანად. როგორც მკითხველი ციტირებული ფრაგმენტიდანაც დაინახავს, 1905 წელს ოდესაში მომხდარ სწორედ ამ ტრაგიკულ მოვლენას შეეწირა მსხვერპლად იქაურ უნივერსიტეტში მოღვაწე ახალგაზრდა ქართველი მეცნიერი საბა კლიაშვილი, რომელიც აქტიურად აღუდგა წინ ებრაელთა წინააღმდეგ განხორციელებულ ვანდალიზმს.

ქართულ პრესაში ქართველ ებრაელთა ავტორობით გამოქვეყნებული შემდეგი პუბლიკაცია იყო გაზეთ თემის 1913 წლის 17 ივნისის ნომერში დაბეჭდილი გ. თავდიდიშვილის კორესპონდენცია “შოთა რუსთაველის ძეგლის აგების საქმე.” ხსენებული კორესპონდენციისადმი ინტერესს არსებითად განსაზღვრავს ის ფაქტი, რომ იგი კიდევ ერთ ნათელ დადასტურებას წარმოადგენს უაღრესად პატივისმცემლური იმ დამოკიდებულებისას, რომელიც ქართველებსა და ჩვენს ქვეყანაში მცხოვრებ ებრაელებს შორის იყო დამკვიდრებული. ნათქვამის ნათელსაყოფად დავიმოწმებ აღნიშნული კორესპონდენციის ტექსტს:

“ეს რამოდენიმე ხანია, ქართველ საზოგადოებაში აღიძრა საკითხი შოთა რუსთაველის ძეგლის შესახებ, რაც მომასწავებელია იმისა, რომ ქართველი ვერი, რაც დრო გადის, არამც თუ არ ივიწყებს თავის გულის მესაიდუმლეს, არამედ უფრო მეტის შეგნებით, უფრო მეტის სიყვარულითა და გრძნობით ემსახურება მას. მეც, როგორც ქართველი ებრაელი, მოწიწებით ვიდრეც თავს დიდებულ მგონის აჩრდილის წინაშე, აგრეთვე იმედი მაქვს, რომ სხვა ქართველი ებრაელებიც გამოსთქვამენ თავიანთ აზრს შოთას ძეგლის შესახებ და თავის მოძმე ქართველებს ამოუდგებიან გვერდში.

შოთას ძეგლი იქნება ნათელი საბუთი იმისა, რომ შოთას აჩრდილი ვერ დაჩრდილა საუკუნეთა მთელმა ქედმა.”

სამწუხაროდ, 1887 წლიდან მოყოლებული 1915 წლამდე ქართულ პრესაში უშუალოდ ებრაელთა ავტორობით სხვა რაიმე მასალა აღარ დაბეჭდილა. 1915 წლიდან კი, სამოღვაწეო ასპარეზზე რუსეთისა და ევროპის სხვადასხვა უმაღლეს სასწავლებლებში განათლება მიღებული ქართველი ებრაელების გამოსვლის შემდეგ, ვითარება უკვე არსებითად იცვლება და ჩვენს პერიოდულ გამოცემებში სისტემატურად ქვეყნდება ქართველ ებრაელ ავტორთა

პუბლიცისტური წერილები და მხატვრული ნაწარმოებები, რომლებშიც უაღრესად სანტიერესოდაა წარმოჩენილი როგორც საქართველოსა და მსოფლიოს სხვადასხვა ქვეყნებში მცხოვრებ ებრაელთა, ისე ქართველი ხალხის იმჟამინდელი ყოფის საჭირბოროტო საკითხები.

მიუხედავად იმისა, რომ მათი პუბლიცისტური ნააზრევი იმხანად გამოძვეული თითქმის ყველა ქართული ჟურნალისა და გაზეთის ფურცლებზე იბეჭდებოდა შეუზღუდველად, ყველაზე მეტ აქტიურობას ამ თვალსაზრისით მაინც “სამშობლო,” “ჩვენი მეგობარი,” “ჩვენი ქვეყანა,” “სახალხო საქმე,” “სახალხო ფურცელი,” “საქართველო,” “ერთობა,” “საქართველოს რესპუბლიკა” და “ტრიბუნა” იჩენდნენ.

მეოცე საუკუნის ათიანი წლებიდან ქართველ ებრაელთა ეროვნულ-ინტელექტუალური გამოღვიძების აქტიურად დაწყება მრავალი ფაქტორით იყო განპირობებული. პირველ ყოვლისა, იგი წარმოადგენდა პირდაპირ გამოძახილს იმ დადებითი პროცესებისას, რომლებიც XIX საუკუნის მეორე ნახევრიდან მიმდინარეობდა აქტიურად მსოფლიოს სხვადასხვა ქვეყანაში მიმოფანტულ ებრაელთა ყოფაში. ამ დროიდან მოყოლებული, ებრაელი ხალხი, როგორც ცნობილია, განსაკუთრებული ძალით იწყებს ბრძოლას ეროვნული ინტერესების დასაცავად და საკუთარი სახელმწიფოებრიობის აღსადგენად. ამ ბრძოლის გამძაფრებას დიდად შეუწყო ხელი პირველმა მსოფლიო ომამაც.

ქართველი ებრაელობის ეროვნული ცნობიერების გამოღვიძებაზე, ასევე, კეთილისმყოფელი ზეგავლენა მოახდინეს იმ მოვლენებმაც, რომლებიც იმხანად განვითარდა საქართველოში. კერძოდ, აზროვნების შედარებითმა თავისუფლებამ, მსოფლმხედველობრივად განსხვავებული პარტიების თანაარსებობამ, ქართული მწერლობის, პრესისა და პუბლიცისტის მალაღმა დონემ, ქართველი ხალხის პროგრესულად მოაზროვნე შვილების დიდმა დაინტერესებამ ეროვნული, მათ შორის, ებრაული პრობლემებით და ა. შ.

არც ის ფაქტი ყოფილა შემთხვევითი, რომ პირველი ქართულენოვანი ებრაული გაზეთი “ზმა ებრაელისა” ქუთაისში გამოიცა. ჯერ ერთი, როგორც ცნობილია, ქართველ ებრაელთა ციტადელად სახელდებულ ამ ქალაქში ებრაელთა ერთ-ერთი ყველაზე დიდი ღიასპორა იყო. და, მეორეც, იმხანად, მეოცე საუკუნის ათიანი წლებში, ქუთაისი ქართული სულიერი კულტურის მძლავრ კერას წარმოადგენდა, სადაც ცხოვრობდნენ და მოღვაწეობდნენ ქართველი ერის სახელოვანი შვილები. ყოველივე ამან, როგორც ითქვა, დიდად შეუწყო ხელი ქართველი ებრაელობის ეროვნულ-ინტელექტუალურ გამოფხიზლებას, რასაც შედეგად 1918 წელს აქ პირველი ქართულენოვანი ებრაული გაზეთის გამოცემაც მოჰყვა (ამასთან დაკავშირებით დაწვრილებით იხ: ა. ნიკოლეიშვილი, 2003, გვ. 185-199).

იმისათვის, რომ უფრო ნათელი წარმოდგენა შეგვექმნეს იმხანად მოღვაწე ქართველ ებრაელ ავტორთა პუბლიცისტურ-ჟურნალისტური მოღვაწეობის მასშტაბებზე, აქ მათ არასრულ სიასაც დავასახელებთ (სამწუხაროდ, ჩამოთვლილთაგან ბევრი მათგანის შესახებ ჯერჯერობით იმდენად ცოტა რამაა ცნობილი, რომ ზოგიერთის სახელიც კი უცნობია): დავით ბააზოვი, მიხაკო ხანანაშვილი, იოსებ ხანანაშვილი, გერცელ ბააზოვი, მოშე დავარაშვილი, ნათან ელიაშვილი, მოშე შიმშილაშვილი, იოსებ ელიგულაშვილი, ილია ებრაელიძე,

დიტო კრიხელი, შაფათა რიჟინაშვილი, დანიელ აჯინაშვილი, სტ. ელიგულაშვილი, ე. ელუაშვილი, მ. თავდიდიშვილი, გ. თავდიდიშვილი, ბ. კაკიტელაშვილი, ი. მოშიაშვილი, გ. ფიჩხაძე, ფ. შიმშილაშვილი, ა. ხანანაშვილი და სხვები.

მიუხედავად მეტ-ნაკლებად საგულისხმო იმ დამსახურებისა, რომელიც დასახელებულ ებრაელ ავტორებს მიუძღვით შესაბამისი პერიოდის ქართველი ებრაელების ყოფასთან დაკავშირებულ საჭირობოროტო საკითხთა წარმოჩენის საქმეში ქართული პრესის ფურცლებზე, მათ შორის ლიდერის როლს, უწინარეს ყოვლისა, მაინც დავით ბააზოვი (1883-1947 წწ.) ასრულებდა (დავით ბააზოვის შესახებ უფრო ვრცლად იხ: ა. ნიკოლეიშვილი, 2003, გვ. 3-85).

დ. ბააზოვის აქტიური რელიგიური, საგანმანათლებლო და ეროვნულ-საზოგადოებრივი საქმიანობა ორგანულად აღმოჩნდა დაკავშირებული მის პუბლიცისტურ მოღვაწეობასთან. ქართული კულტურის ისტორიაში ის იმ პირველ დიდ ებრაელ პუბლიცისტად მოგვევლინა, რომლის კვალდაკვალ შემდგომში არაერთი ებრაელი მწერალი და პუბლიცისტი შემოემატა ჩვენს ლიტერატურას.

სამწუხაროდ, ქართველ ებრაელ ავტორთა პუბლიცისტიკის ნიმუშები, რომლებიც ყოველგვარი გადაჭარბების გარეშე უნდა შეფასდეს დიდმნიშვნელოვან პირველწყაროებად შესაბამისი პერიოდის ქართველ ებრაელთა ისტორიის შესასწავლად, იმდროინდელი პრესის ფურცლებზეა მიმოხილული და ნაკლებად ცნობილი არა მარტო ფართო საზოგადოებისათვის, არამედ თვით სპეციალისტებისთვისაც კი.

ქართველ ებრაელთა პუბლიცისტურმა მოღვაწეობამ ახალი მასშტაბები შეიძინა საქართველოში გამოცემული პირველი ქართულენოვანი გამოცემების — “ზმა ებრაელისას” და “შაკავეელის” ფურცლებზე გამოქვეყნებული პუბლიცისტური წერილებით.

როგორც ზემოთ უკვე ითქვა, გაზეთი “ზმა ებრაელისა,” რომელიც ქართველი ებრაელობის ეროვნულ-ინტელექტუალური გამოღვიძების პირველ ყველაზე მნიშვნელოვან გამოვლინებას წარმოადგენს, 1918 წელს გამოიცა ქუთაისში. მიუხედავად იმისა, რომ გაზეთი ხანმოკლე დროის განმავლობაში გამოდიოდა (სულ გამოიცა შვიდი ნომერი), მის ფურცლებზე მაინც მოესწრო დასმულიყო არაერთი მწვავე ეროვნული პრობლემა.

გაზეთში გამოქვეყნებული პუბლიცისტური წერილები შინაარსობრივად შეიძლება შემდეგ ძირითად მიმართულებებად დავაჯუფოთ: 1). ზოგადებრაული პრობლემებისადმი. მიძღვნილი წერილები, რომლებშიც საუბარია ებრაელი ხალხის ისტორიასა და თანადროულ ყოფაზე, სახელმწიფოებრიობის აღდგენაზე, ანტიემიტიზმზე, მსოფლიოში მიმდინარე მოვლენების როლზე ამ პრობლემათა გადაჭრის საქმეში და ა. შ. 2). საგანმანათლებლო ხასიათის სტატიები, რომელნიც მიზნად ისახავდნენ ქართველი ებრაელობისთვის აუცილებლად საჭირო ინფორმაციის მიწოდებას ებრაელი ხალხის შესახებ. 3). საქართველოში მცხოვრებ ებრაელთა საჭირობოროტო პრობლემებზე საუბარი.

1924 წელს, “ზმა ებრაელისას” გამოცემის შეწყვეტიდან ექვსი წლის შემდეგ, ამჯერად უკვე თბილისში, გამოსვლას იწყებს ახალი ქართულენოვანი ებრაული გაზეთი — “შაკავეელი.” მიუხედავად იმისა, რომ იგი მეტად ხანმოკლე დროის განმავლობაში გამოდიოდა (გამოიცა სულ სამი ნომერი), “შაკაველმა”

მაინც შეძლო რამდენადმე გამოეხატა ქართველ ებრაელთა ეროვნული მისწრაფებანი და გარკვეული წარმოდგენა შეექმნა იმჟამინდელი მათი ყოფისათვის დამახასიათებელ საჭირბოროტო საკითხებზე.

ქართველ ებრაელ პუბლიცისტთა მიერ გასული საუკუნის ათიანი წლების მეორე ნახევარში გამოქვეყნებულ პუბლიცისტურ წერილებში დასმულ უმთავრეს პრობლემათა არსზე უფრო ნათელი წარმოდგენის შესაქმნელად, ქვემოთ შევეცდები მოკლედ და რამდენადმე განზოგადებული სახით წარმოვაჩინო ხსენებული პერიოდის მათი პუბლიცისტური მემკვიდრეობის უმთავრესი მიმართულებანი.

განსაკუთრებული ყურადღება აქვს დათმობილი ქართველ ებრაელთა რელიგიასთან, სწავლა-განათლებასა და კულტურულ განვითარებასთან დაკავშირებული საჭირბოროტო საკითხების განხილვას. მიუხედავად იმისა, რომ ამ საკითხებზე არაერთმა ქართველმა ებრაელმა გამოაქვეყნა წერილები იმხანად, ამ თვალსაზრისით ყველაზე მეტ აქტიურობას დავით ბააზოვი იჩენდა. სამოღვაწეო ასპარეზზე გამოსვლის პირველივე დღეებიდან მოყოლებული, თავისი წერილებით დ. ბააზოვმა, როგორც განმანათლებელმა, უაღრესად მნიშვნელოვანი როლი შეასრულა ქართველ ებრაელთა ინტელექტუალური გამოცოცხლებისა და ეროვნული თვითშეგნების კიდევ უფრო მეტად განმტკიცების საქმეში.

ამ თვალსაზრისით დ. ბააზოვის სამომავლო ეროვნულ-საზოგადოებრივი მოღვაწეობის განზოგადებულად წარმომჩენ საპროგრამო პუბლიკაციად ყოველგვარი გადაჭარბების გარეშე შეიძლება მივიჩნიოთ გაზეთ “სამშობლოს” 1915 წლის 30 მაისის ნომერში გამოქვეყნებული მისი პირველი პუბლიცისტური წერილი “ებრაელის ამონაკენისი,” რომლითაც მან, ქართველ ებრაელთაგან პირველმა, აქტიურად ცადა მრავალსაუკუნოვანი ინტელექტუალური უმოქმედობისაგან გამოეყვანა თავისი მოძმეები და ფართო საზოგადოებისთვის ნათლად დაენახებინა მათი ჭირ-ვარამი.

ახალგაზრდა პუბლიცისტის მოწოდება არ გაწბილებულა და მას იმთავითვე მოჰყვა ფართო გამოხმაურება არა მარტო თავად ებრაელთა შორის, არამედ ქართველ მოღვაწეთა შრიდანაც. ამ თვალსაზრისით პირველი ბანძელ ებრაელთა სულიერი ლიდერი დ. აჯიაშვილი იყო, რომელმაც პალესტინელის ფსევდონიმით გამოქვეყნებულ სტატიაში “წერილი ონის ებრაელობის რაბინ დ. ბააზოვისადმი” (“სამშობლო,” 1915 წ. №116, 117, 118) დ. ბააზოვის მიერ წამოწყებულ საუბარს კიდევ უფრო ფართო მასშტაბში შესსინა და ახალგაზრდა თანამოაზრის მოთხოვნებს ამ სიტყვებით დაუჭირა მხარი.

ქართველ ებრაელთა მიერ საანალიზო პერიოდში გამოქვეყნებული პუბლიცისტური წერილების ერთ-ერთ მთავარ მიმართულებას მკითხველისთვის სიონიზმთან, პალესტინაში ებრაული სახელმწიფოს აღდგენასა და ანტისემიტოზმთან დაკავშირებით ინფორმაციის მიწოდებაც წარმოადგენს. იმის გამო, რომ იმდროინდელი ჩვენი ებრაული საზოგადოების არცთუ მცირე ნაწილი სათანადოდ არ იყო გარკვეული აღნიშნულ მოვლენათა (განსაკუთრებით კი სიონიზმის) არსში, ეს საკითხები ებრაელ პუბლიცისტთა შორის ხშირად მწვავე პოლემიკისა და დაპირისპირების საგნადაც იქცეოდა ხოლმე.

ამ თვალსაზრისით უაღრესად საინტერესოა ის დისკუსია, რომელიც დავით ბააზოვსა და მის მომხრეებს გაუმართეს მათმა მოწინააღმდეგეებმა იმხანად. როგორც ცნობილია, დ. ბააზოვი სიონისტურ მოძრაობაში ადრეული

ახალგაზრდობიდანვე, კერძოდ კი სლუცკის იეშიბაში სწავლის დროიდანვე, ჩაება ძალზე აქტიურად.

სამწუხაროდ, იმის გამო, რომ იმდროინდელ ქართველ ებრაელთა დიდი ნაწილი სათანადოდ არ იყო გარკვეული სიონიზმის არსში, ბევრი მათგანი არათუ მხარს არ უჭერდა საქართველოს სიონისტთა ლიდერად აღიარებულ ახალგაზრდა ებრაელ მოღვაწეს, არამედ აქტიურადაც ეწინააღმდეგებოდა მას და ჩვენი ქვეყნის ლალატშიც კი სდებდა მას ბრალს. როგორც ხსენებული პერიოდის პრესაში გამოქვეყნებული მასალებიდანაც ნათლად ჩანს, ამ თვალსაზრისით ყველაზე მეტად ქუთაისელ ებრაელთა რაბინი რეუბენ ელუაშვილი და ძმები: იოსებ და მიხაკო ხანანაშვილები აქტიურობდნენ.

გასული საუკუნის ათიანი წლების ქართულ პრესაში ქართველ ებრაელთა შორის საკმაოდ მწვავე პოლემიკის საგნად იქცა მათ ეროვნულ წარმომავლობასთან დაკავშირებული პრობლემის განსჯა-განხილვა. კერძოდ, დავით ბააზოვი და მისი მომხრეები პრინციპულად არ იზიარებდნენ და უმკაცრესად აკრიტიკებდნენ ძმების — მიხაკო და იოსებ ხანანაშვილებისა და მათი თანამოაზრეების თვალსაზრისს იმასთან დაკავშირებით, რომ ქართველი ებრაელები ეთნიკური წარმომავლობით ქართველები არიან და ებრაელებს მხოლოდ სარწმუნოებრივად ენათესავებიან. ხანანაშვილების ამგვარ თვალსაზრისს “ებრაელ ნაციონალისტებად” სახელდებული დ. ბააზოვი და მისი თანამოაზრეები “დიდ შეცდომასა და გაუგებრობას” უწოდებდნენ და თავიანთი მხრიდან “ახალგაზრდა ასიმილატორებად” შერაცხულ ძმებს ისტორიის არცოდნასა და გაყალბებაში სდებდნენ ბრალს.

რაც უფრო ახლოვდებოდა 1918 წლის 26 მაისი — ჩვენი ქვეყნის სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობის აღდგენის დღე — საქართველოს მხარდამჭერ ქართველ ებრაელთა მოქალაქეობრივი აქტიურობა მით უფრო იზრდებოდა. ეს რომ მართლაც ასე იყო, ამას გაზეთ “საქართველოს” 1917 წლის 13 აპრილის ნომერში გამოქვეყნებული ეს ინფორმაციაც ადასტურებს: “14 მარტს ონის (რაჭაში) ებრაელებმა რაბინ დავით ბააზოვის მეთაურობით დ. ონში გამართა ადგილობრივ შეგნებულ ახალგაზრდა ებრაელთა კრება ბ. ა. ჩაჩაშვილის თავმჯდომარეობით. რაბინმა ბააზოვმა დაუსურათა კრებას ძველი რეჟიმის უსამართლობა ებრაელებისადმი და მიუთითა ძმურ დამოკიდებულებაზე, რომელიც სუფევს საქართველოში ქართველებისა და ებრაელების შუა. კრებამ მოითხოვა აუცილებლად საქართველოსთვის სრული ავტონომია, სადაც ებრაელთ ექნებათ სრული შვება და თავისუფლება. კრებამ ერთხმად დაადგინა, მიმართოს ქ. პეტროგრადში ებრაელების დეპუტაციას, ... მედგრად დაუჭიროს მხარი სამართლიან ქართველი ერის მოთხოვნილებას, როგორც ტანჯულმა ებრაელის შვილმა თანაუგრძნოს ტანჯულ ქართველ ერს და ამით გააძლიეროს ჩვენში ძმობა და ამხანაგობა”.

ჩვენი საზოგადოების უდიდეს ნაწილთან ერთად, ქართველი ებრაელებიც სიხარულით შეხვდნენ 1917 წლის რევოლუციას, რასაც შედეგად რუსეთის იმპერიის დანგრევა მოჰყვა. გარდა იმისა, რომ ეს მოვლენა რეალურ საფუძველს ქმნიდა ჩვენი ქვეყნის სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობის აღსადგენად, იგი რუსეთის იმპერიაში მცხოვრებ “წვრილ” ხალხებსაც უსახავდა თავისუფალი განვითარების პერსპექტივას. ხსენებულ ისტორიულ მოვლენას იმდროინდელ

ქართულ პრესაში გამოქვეყნებულ წერილებში ქართველი ებრაელებიც სწორედ ასეთ შეფასებას აძლევენ. მაგალითად, 1917 წლის 27 აპრილს გაზეთ “საქართველოში” დაბეჭდილ სტატიაში თავისი დიდი სიხარული და სამომავლო მოლოდინი დ. ბააზოვმა ამ სიტყვებით ასე გამოხატა: “117 წელიწადია, რაც საქართველო რუსეთს შეუერთდა. მას შემდეგ იტანჯება... დაჰკარგა თავისი ბედნიერება... ჩვენ, ქართველი ებრაელები, მასთან ერთად და კიდევ უარესად ვიტანჯებოდით... ჩვენდა სასიხარულოდ, ქართველმა ერმა გამოიღვიძა, თავის თავი იცნო და თავისი მამა-პაპის სამკვიდროს ითხოვს... ყველა ჯგუფის პირით გაისმის ავტონომია საქართველოსათვის! ეს არის სამართლიანი მოთხოვნა და თუკი რუსეთის ახალი მთავრობა სამართლიანობას ემსახურება, მან უნდა შეასრულოს ქართველი ერის ეს მოთხოვნა... ჩვენ, ქართველი ებრაელები, ვალდებული ვართ ყოველი ღონისძიებით მხარი დაუჭიროთ მას”.

როგორც დ. ბააზოვის მოღვაწეობა ადასტურებს, ქართველი ხალხის ეროვნულ-სახელმწიფოებრივი ინტერესების დაცვისაკენ თავის მოძმეებს იგი არა მარტო სიტყვიერად მოუწოდებდა, არამედ აქტიურ პრაქტიკულ მონაწილეობასაც იღებდა ამ მიმართულებით იმხანად განვითარებულ მოვლენებში. სწორედ ამის ერთ-ერთ ნათელ დადასტურებად უნდა მივიჩნიოთ ის ფაქტი, რომ 1917 წლის თებერვლის რევოლუციის შემდეგ, ონელმა ებრაელებმა უშუალოდ მისი ინიციატივით, პეტროგრადში ებრაელ დეპუტატებს: ფრიდმანსა და მის მეგობრებს სპეციალური დეპეშა გაუგზავნეს იმის თხოვნით, “როგორც დაჩაგრული ერის შვილთ, ყოველი ღონისძიებით დაეცვათ ქართველი ერის მოთხოვნა, რადგან კადეტთა პარტიაში მათი გავლენა დიდი იყო... ჩვენ, — წერდა იგი დეპეშის ბოლოს, — დიდი სიხარულით ველით, რომ საქართველომ ავტონომია მიიღოს! ჩვენ მზად ვართ ქართველ ერთან ერთად ამას თავი შევწიროთ!”

სამწუხაროდ, დ. ბააზოვისა და მისი თანამოაზრეების წინააღმდეგ მათი ოპონენტების ბრძოლა არც საქართველოს სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობის აღდგენის შემდეგ დამცხრალა და ისინი მათ ამჟერად კიდევ უფრო მეტი აგრესიით დაუპირისპირდნენ. კერძოდ, დ. ბააზოვის მიერ ასიმილატორთა სახელით მონათლული ჯგუფის წევრები ამჟერად უკვე იმაშიც სდებდნენ ბრალს, თითქოს თავიანთი პრაქტიკული საქმიანობით ისინი ქართველ ხალხს ღალატობდნენ და მათი მოღვაწეობის უმთავრეს მიზანს ქართველებისაგან ებრაელთა ჩამოშორება წარმოადგენდა.

ამ თვალსაზრისით განსაკუთრებულ აქტიურობას იჩენდა იოსებ ხანანაშვილი. 1919 წლის 25 ოქტომბერს გაზეთ “საქართველოს რესპუბლიკაში” გამოქვეყნებულ წერილში მან დავით ბააზოვს კიდევ ერთხელ დასდო ბრალი სიონისტობაში და იგი საქართველოს მოღალატედ გამოაცხადა. თავის საპასუხო წერილში (გაზ. “ერთობა,” 1919 წლის 7 ნოემბერი) დ. ბააზოვმა არა მარტო ზოგადად უარყო მის მიმართ წაყენებული ეს უსაფუძვლო ბრალდებები, არამედ კონკრეტული ფაქტებითაც და არგუმენტებითაც წარმოაჩინა მისი აქტიური თანამონაწილეობა საქართველოს ეროვნულ-სახელმწიფოებრივი ინტერესებისათვის ბრძოლაში.

იმის გამო, რომ საბჭოთა პერიოდის ისტორიული მეცნიერება და ლიტერატურათმცოდნეობა ეროვნულ პრობლემათა კვლევას ან ნაკლებ

ყურადღებას აქცევდა, ანდა იმდროინდელი იდეოლოგიური პრინციპების ზეგავლენით წარმართავდა, ქართველ ებრაელთა პუბლიცისტიკის იმ ნიმუშებს, სადაც მათი ეს პრობლემები იყო დასმული და გაანალიზებული, ნაკლები ყურადღება ეთმობოდა. აღნიშნულმა გარემოებამ არსებითად განაპირობა ის ფაქტი, რომ ქართველ ებრაელთა პუბლიცისტიკის ბევრი ნიმუში თითქმის მთლიანად დარჩა მეცნიერული ინტერესების მიღმა.

ყოველივე ზემოთქმულის საფუძველზე საბოლოოდ შეიძლება დავასკვნათ, რომ ქართველ ებრაელთა მიერ გამოქვეყნებული პუბლიცისტიკური წერილების მოძიება და შესწავლა არა მარტო ქართველ ებრაელთა წარსულის კიდევ უფრო ღრმად და საფუძვლიანად გააზრების საქმეში შეიტანს უაღრესად მნიშვნელოვან წვლილს, არამედ ქართველი და ებრაელი ხალხების მრავალსაუკუნოვანი კეთილმეზობლური და მეგობრული თანაცხოვრების უნიკალურ ისტორიასაც გაამდიდრებს ახალი მასალებით.

დამოწმებული ლიტერატურა

დ. აჯიაშვილი, 1915 - დ. აჯიაშვილი (პალესტინელი), “წერილი ონის ებრაელობას რაბინ დ. ბააზოვისადმი,” გაზ. “სამშობლო,” 1915 წ. №116, 117, 118.

დ. ბააზოვი, 1915 - დ. ბააზოვი, “ებრაელის ამონაკვნესი,” გაზ. “სამშობლო,” 1915 წ. №87.

დ. ბააზოვი, 1916ა - დ. ბააზოვი, “1915 წელიწადი და ებრაელობა,” გაზ. “სახალხო ფურცელი,” 1916 წ. №474.

დ. ბააზოვი, 1916ბ - დ. ბააზოვი, ჩემი პასუხი “არა-ებ-ლს,” გაზ. “სამშობლო,” 1916 წ. №399, 400, 401.

დ. ბააზოვი, 2000 - დ. ბააზოვი, ფურცლები წარსულიდან. ბააზოვების ოჯახი, თელ-ავივი, 2000 წ.

დ. ბააზოვი, 2012 - დ. ბააზოვი, საქართველოს ებრაელთა ისტორიის შრომები, VIII, ებრაელობა. ქართულ-ებრაული ურთიერთობანი. დანიელ ხანანაშვილის არქივში დაცული საქართველოს გასაბჭოებამდე გამოცემული ქართული და რუსული ჟურნალ-გაზეთების მიხედვით. ანოტირებული ბიბლიოგრაფია. გამოსაცემად მოამზადეს დ-რმა შალვა წიწუაშვილმა (ისრაელი), დ-რმა გერმონ ბენ-ორენმა (წიწუაშვილმა. ისრაელი), თბ., 2012 წ.

გაზ. “ერთობა”, 1919 წ. №254.

გაზ. “სამშობლო”, 1915 წ. №226; 1916 წ. №366.

გაზ. “საქართველო”, 1916 წ. №117; 1917 წ. №84, 93.

გაზ. “საქართველოს რესპუბლიკა”, 1919 წ. №331.

გაზ. “სახალხო ფურცელი”, 1915 წ. №449; 1916 წ. №661, 663.

რ. ენოხი, 2013 - რ. ენოხი (ენუქაშვილი რ.), ფესახის აგადის (პასქის ლეგენდა) ტრადიციული თარგმანი ქართველ ებრაელთა მიერ, არიელის უნივერსიტეტი (ისრაელი), 2013 წ.

გ. თავდიდიშვილი, 1913 - გ. თავდიდიშვილი, შოთა რუსთაველის ძეგლის აგების საქმე. იხ: გაზ. “თემი,” 1913 წ. №128.